

RIKSADVOKATEN

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Deres referanse:

Vår referanse:

Dato:

24/1835 - 11 / MDR003

29.11.2024

Høringsuttalelse - NOU 2024:13 Lov og frihet

1 Innledning

Det vises til Arbeids- og inkluderingsdepartementets høringsbrev 28. juni 2024 der det er bedt om høringsuttalelse til NOU 2024:13 *Lov og frihet – Negativ sosial kontroll, æresmotivert vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, psykisk vold og ufrivillig utenlandsopphold – juridiske problemstillinger og forslag til regelverksendringer*. Riksadvokatembetet har fått utsatt frist for å inngi høringssvar til 28. november 2024 etter samtale med seniorrådgiver Lene Smith Walaas 18. oktober 2024.

Riksadvokaten har bedt de regionale statsadvokatembetene om å sende sine høringsuttalelser hit i kopi. Vi har mottatt høringsuttalelser fra Nordland, Troms og Finnmark og Trøndelag statsadvokatembeter (felles), Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, Hordaland, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, samt fra Oslo statsadvokatembeter. I tillegg har vi fått innspill fra Vestfold, Telemark og Buskerud statsadvokatembeter til bestemmelsene om tvangsekteskap og barneekteskap.

Utredningen er svært omfattende om omhandler et vidt emneområde. Riksadvokaten begrenser høringsuttalelsen til de delene av utredningen som gjelder strafferett og straffeprosess, nemlig kapitlene 7 til 15 og kapittel 35.

2 Forslag til endringer i straffeloven

2.1 Straff ved psykisk vold og negativ sosial kontroll – utredningens kapittel 7

I utredningens kapittel 7 drøfter utvalget hvorvidt personer som rammes av psykisk vold har et godt nok rettsvern, herunder om Norge i tilstrekkelig grad oppfyller Istanbul-konvensjonens forpliktelse om å kriminalisere psykisk vold. Utvalget vurderer også om "negativ sosial kontroll" bør rammes av straffeloven. I motsetning til "psykisk krenkelse", som forstås som enkeltstående handlinger som krenker den psykiske integriteten, forstås "psykisk vold" av utvalget som et mønster av psykiske krenkelser over tid.

Psykiske krenkelser dekkes i dag av en rekke bestemmelser i straffeloven som utvalget redegjør for i punkt 7.3. Det fremgår imidlertid ikke uttrykkelig av de aktuelle bestemmelsene at slike krenkelser er omfattet.

Riksadvokaten er enig med utvalget i at det verken er nødvendig eller hensiktsmessig å innføre et eget straffebud i straffeloven som retter seg mot "psykisk vold". Vi støtter utvalgets utgangspunkt om at det bør utvises tilbakeholdenhet med å gi egne straffebud for handlinger som allerede rammes av andre straffebud. Vi er også enige med utvalget i at uttrykket "psykisk vold" bør unngås, da dette kan innebære en uheldig utvidelse av det strafferettslig godt innarbeidede og viktige volds-begrepet. Vi viser også til de innvendinger som fremkommer vedrørende dette i høringsuttalelsen til Oslo statsadvokatembeter. Vi slutter oss også til utvalgets vurderinger i punkt 7.6.5 når det gjelder bruk av uttrykket "negativ sosial kontroll" i loven. Etter vårt skjønn er dette uttrykket lite egnet som utgangspunkt for beskrivelsen av straffsanksjonert adferd.

I punkt 7.6.3 har utvalget foreslått at straffeloven § 282 endres ved at det presiseres at "andre krenkelser" i dagens ordlyd omfatter "fysiske eller psykiske krenkelser". Selv om det er forutsatt både i forarbeidene og i rettspraksis at psykiske krenkelser er omfattet av alternativet "andre krenkelser" i bestemmelsen, vil en synliggjøring i lovteksten kunne bidra til klarhet både for de som er utsatt for og begår krenkelsene og for politi og påtalemyndighet. En klargjøring av at slike handlinger er uakseptable, vil også kunne være viktig i et forebyggende perspektiv. Det psykiske elementet kan være dominerende både i æresvoldsaker og andre saker om mishandling. Riksadvokaten har følgelig ingen innvendinger til utvalgets forslag.

Presiseringen er som nevnt i samsvar med hvordan bestemmelsen har vært forstått og anvendt til nå, jf. Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) punkt 4.3.4 og Rt. 2013 s. 879. Utvalget bemerker imidlertid at *terskelen* for hva som skal anses som psykisk mishandling etter straffeloven § 282, etter deres mening til nå har vært for høy i rettspraksis. Riksadvokaten merker seg at utvalget tilkjennegir at det "er utfordrende å angi den nedre terskelen for når rene psykiske krenkelser utgjør mishandling etter bestemmelsen" (s. 150), og de momenter det er vist til, bidrar i liten grad til å klargjøre hvilken endring det tas sikte på. Dersom departementet mener det er grunn til å senke terskelen for hvilke psykiske krenkelser som skal rammes av § 282, bør det søkes presisert hvilke endringer som tilsiktes.

I likhet med Oslo statsadvokatembeter og Nordland, Troms og Finnmark og Trøndelag statsadvokatembeter, er riksadvokaten skeptisk til forslaget om å flytte det kvalifiserende vilkåret "alvorlig eller gjentatt" til før oppramsingen av relevante handlinger som kan inngå som del av mishandlingen. En slik redaksjonell endring vil formentlig kunne bidra til en heving av terskelen for hvilke handlinger som anses å kvalifisere for anvendelse av bestemmelsen, idet det kan skape inntrykk av et krav om gjentatte likeartede handlinger, eksempelvis flere tilfeller av trusler, for at bestemmelsen skal kunne komme til anvendelse. Dette er ikke i samsvar med hvordan bestemmelsen skal forstås, jf. Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 45 der det er presisert at det ikke må være samme handlingsalternativ som er overtrådt flere ganger for at vilkåret skal være oppfylt.

Utvalget har videre i punkt 7.6.4 foreslått å synliggjøre at "kontrollerende" og "nedverdiggende" adferd kan utgjøre "hensynsløs adferd" etter straffeloven § 266. Formålet er på samme måte som for endringene av straffeloven § 282, å bidra til at bestemmelsen i større grad kan anvendes på psykiske krenkelser, som den rammer også i dag. Utvalget legger til grunn at den

foreslåtte ordlyden, sammen med handlingsalternativene som allerede er inntatt i bestemmelsen, vil reflektere de mest sentrale formene for psykiske krenkelser.

Riksadvokaten enig med utvalget i at straffeloven § 266 har potensiale for å kunne brukes mer ved psykiske krenkelser, der det ikke foreligger mishandling (jf. også RA-2023-2 om dette). Vi støtter derfor forslaget om å tydeliggjøre at psykiske krenkelser er omfattet av bestemmelsen.

Utvalget har begrunnet konkretiseringen av handlingsalternativene med henvisning til klarhetskravet i strafferetten. Ettersom den adferden man ønsker å presisere at er straffbar, langt på vei ser ut til å være overlappende med adferden man sikter til i forslaget til endringer av straffeloven § 282, stiller vi spørsmål om det hadde vært mer hensiktsmessig å benytte uttrykket "psykiske krenkelser" også i straffeloven § 266. Ved å benytte samme uttrykk i de to bestemmelsene, vil det bli bedre sammenheng i straffelovens bestemmelser, og enklere å se at dersom en psykisk krenkelse ikke er alvorlig nok til å anses som mishandling etter straffeloven § 282, kan straffeloven § 266 være et alternativ. En eksemplifisering i særmerknadene av hvilke handlinger som er omfattet, vil under enhver omstendighet være nyttig i begge bestemmelser.

Utvalget har også foreslått at egnet til å krenke "en annens fred" erstattes med å krenke "en annens psykiske integritet", uten at dette er ment å innebære en realitetsendring. I Ot.Prop.nr. 22 (2008-2009) punkt 5.10 er det presisert at bestemmelsen også i dag retter seg mot psykiske integritetskrenkelser. Det bemerkes at uttrykket "fred" er brukt i overskriften til straffeloven kapittel 24 samt i straffeloven § 267 om krenkelse av privatlivets fred. Dersom ordlyden i § 266 endres, bør det vurderes om det bør reflekteres i kapitteloverskriften.

2.2 Straffeloven § 282 – mishandling utøvet av storfamilien mv. – kapittel 8

I utredningens kapittel 8 har utvalget diskutert utvidelse av personkretsen i straffeloven § 282. Formålet er å sørge for at bestemmelsen er bedre tilpasset særtrekk ved æresvoldsaker.

Formålet til bestemmelsen om mishandling i nære relasjoner i straffeloven (1902) § 219 fremgår blant annet av Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) punk 4.3.4, der det heter:

"Selve kjernen i straffeloven § 219 er den vedvarende og gjentakende krenkelsen og mishandlingen av den nærstående. I tillegg til krenkelsen av legeme og sjel, vil tillitsbruddet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingen skjer i hjemmet, særprege denne typen vold. Det er disse elementene som gjør at offeret i begrenset grad kan føle seg trygg, og som forsterker frykten og risikoen for langvarige skadevirkninger hos offeret."

At det er sentralt at krenkelsene har skjedd i hjemmet og er utøvd av den nærmeste krets gjentas også andre steder, se for eksempel HR-2018-112-A avsnitt (24) der førstvoterende pekte på at de tre siste krenkelsene lå et stykke unna kjerneområdet for bestemmelsen, fordi krenkelsene ikke hadde skjedd i hjemmet og A ikke lenger var en del av den fornærmedes nærmeste krets. Forholdene ble etter dette subsumert under andre bestemmelser i straffeloven.

Riksadvokaten har forståelse for at det kan være behov for å utvide personkretsen i straffeloven § 282 for at bestemmelsen bedre skal kunne tilpasses særtrekk ved saker om æresvold. Når vi likevel er skeptiske til forslaget slik det nå er utformet, med en lang kasuistisk gjengivelse av ulike slektninger som automatisk skal anses som "nære", er det blant annet fordi dette ikke nødvendigvis vil være i samsvar med lovgivers formål med bestemmelsen. For mange familier i Norge vil en onkel neppe regnes som en nær relasjon med stor påvirkning på fornærmedes liv. Straffebudet vil dermed trolig i de aller fleste tilfeller omfatte en lang rekke personer som ikke er særpreget av den *psykologiske bindingen* i en nær relasjon som lovgiver har forutsatt at bør utløse særskilt beskyttelse.

Bestemmelsens vernede personkretser kan ikke forstås løsrevet fra hvilke handlinger lovgiver søker å beskytte en nærstående mot. Dette fremkommer delvis uttrykkelig av selve lovteksten, og desto tydeligere av bestemmelsens forarbeider, se Ot.prp.nr.113 (2004-2005) kapittel 4.4.3 og 7.2 og Ot.prp.nr.22 (2008-2009) kapittel 6.11.

Det er ikke et vilkår at gjerningspersonens ektefelle, samboer, barn, barn til ektefelle/samboer eller egne foreldre tilhører gjerningspersonens husstand på tidspunktet for mishandlingen. Dette kan tolkes dithen at lovgivers valg av særskilte deler av de vernede personkretsene, ikke er begrunnet ut fra en rent rommelig beskyttelsesbetraktning, men heller ut fra en presumsjon om en iboende, stedsubundet psykologisk binding, nærhet, tilgjengelighet og mulig avhengighet mellom fornærmede og gjerningsperson omfattet av disse personkretsene. Derimot er bokstav d – noen i sin husstand – etter sin ordlyd åpenbart stedbundet, en begrensning som også synes hensiktsmessig for å avgrense straffebudets anvendelsesområde. I disse tilfellene er det nærliggende å anta at den fysiske husstandstilhørigheten innebærer en presumsjon for den psykologiske bindingen, nærheten, tilgjengeligheten og mulige avhengigheten mellom offer og gjerningsperson.

Behovet for utvidelse av personkretsen for bedre å romme æresvoldtilfellene, bør etter riksadvokatens syn søkes imøtekommet på en annen måte enn ved en slik vidtgående oppramsing som utvalget har foreslått. Målet må være å inkludere medlemmer av storfamilien – og eventuelt andre – som ikke er en del av fornærmedes husstand, i tilfeller der det faktisk foreligger en slik avhengighet og psykologisk binding som nødvendiggjør en slik særskilt beskyttelse som bestemmelsen er ment å gi. Hensynet til klarhet og forutberegnelighet i lovgivningen kan etter riksadvokatens syn ivaretas ved å henvise til eller ta utgangspunkt i andre bestemmelser som definerer nærstående i strafferetten, eksempelvis straffeloven § 9 eller straffeprosessloven § 122. Mer perifere slektninger vil det formentlig være mer nærliggende å inkludere gjennom bestemmelsen om medvirkning. En slik løsning vil gi en bedre balanse mellom bestemmelsens formål og behovet for å ivareta særtrekk ved saker om æresvold.

Utvalget har i punkt 8.4.2 kommet til at det ikke er tilrådelig å inkludere kjæresteforhold i bestemmelsen. Begrunnelsen er at "kjæresten" kan omfatte en rekke ulike relasjoner, slik at rettsgrunnlaget vil bli uklart.

Til dette bemerker riksadvokaten for det første at det gir dårlig harmoni i bestemmelsen når det er foreslått at slektninger man knapt har kontakt med automatisk skal omfattes, mens en langvarig kjæreste med stor påvirkning på liv og trygghet ikke er omfattet. I slike tilfeller vil kriteriet om avhengighet og psykologisk binding ofte være oppfylt. Og selv om vold i kjæresteforhold i dag på ingen måte er straffritt i Norge, vil en inkludering av kjærester i straffeloven § 282 bedre kunne synliggjøre vår etterlevelse av Istanbul-konvensjonen.¹ Det vises i denne sammenheng også til at det er foreslått at partnerdrapskommisjonen skal kunne vurdere drap begått av kjærester.² Kripas har omfattet kjærestedrap i sin drapsoversikt, og har definert hva som skal til for å anse noe som et kjæresteforhold.³

Riksadvokaten er enig med utvalget i at det kan være utfordrende å benytte uttrykket "kjæreste" i en rettslig kontekst, herunder å angi eventuelle kriterier som skal vektlegges ved vurderingen av et slikt forhold i straffeloven § 282 sin forstand. Likevel mener riksadvokaten at lovgiver, ved gjennomgangen av personkretsen som skal omfattes av straffeloven § 282, bør vurdere nærmere om en kjæreste man ikke bor (fast) sammen med, skal omfattes av bestemmelsen, herunder *hvordan* denne gruppen eventuelt kan inkluderes. Det bør herunder også klargjøres hvordan "kjærester" forholder seg til avgrensningen av uttrykkene "samboer" og "noen i sin husstand" i bestemmelsen.

Det er ikke endelig avklart hvilke krav som stilles til et *samboerskap* i relasjon til straffeloven § 282, jf. forutsetningsvis HR-2022-2297-A.

Det kan videre spørres om kjærester kan være omfattet av *husstandsbegrepet* i straffeloven § 282, selv om de ikke kan anses som samboere. Verken bestemmelsens ordlyd eller forarbeider synes å utelukke en slik tolkning. Ved lovendringen i 2005 ble husstandsbegrepet videreført for ikke å utelukke andre som det var grunn til å beskytte. Alternativet var ment å omfatte blant annet venner som bor sammen i et husstandsfelleskap, se Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) kapittel 4.4.3 og 7.2 (merknaden til § 219). At "husstand" skal forstås forholdsvist vidtrekkende, er bekreftet av Høyesterett i Rt. 2011 s. 1412 avsnitt 15–17 og 22–24. Videre vises det til Høyesteretts ankeutvalgs avgjørelse i HR-2022-87-U avsnitt 11. Disse avgjørelsene underbygger at husstandsbegrepet må avgrenses *med utgangspunkt i de interessene straffeloven § 282 er ment å beskytte*, der graden av nærhet i relasjonen – også i betydningen avhengighet – mellom gjerningsperson og fornærmede kan sies å være det sentrale momentet. Tatt straffebudets beskyttelsesinteresser i betraktning, fremstår det således inkonsekvent og lite logisk om kjærester som bor sammen, ikke kan være omfattet.

Når en utvidelse av personkretsen først vurderes, mener riksadvokaten det er grunn til å vurdere også det någjeldende samboerbegrepet (særlig dets nedre grense) og husstandsbegrepet (særlig knyttet til kjærester som ikke har bodd lenge sammen eller veksler mellom å bo sammen og alene). I den forbindelse bør det vurderes hvor i dette landskapet kjærester som ikke bor sammen, hører hjemme.

¹ Se også *Hva med kjærestene? Oppfyller Norge plikten etter Istanbul-konvensjonen til å kriminalisere mishandling av kjærester?* av Ingrid Løining Ørum, Tidsskrift for strafferett s. 184-207.

² Høringsnotat 11. juni 2024 Forslag til lov om statens kommisjon for partnerdrap.

³ Kripas, Drap i Norge 2013 til 2023 punkt 4.5.

Avslutningsvis bemerkes at riksadvokaten ikke kan se at de redaksjonelle endringene som er foreslått i punkt 8.4.4, nødvendigvis er egnet til å gi større klarhet i hvem som er omfattet av bestemmelsen.

2.3 Straffeloven § 283 om grov mishandling i nære relasjoner – kapittel 9

I utredningens kapittel 9 har utvalget foreslått at straffeloven § 283 skal endres ved at det skal angis to nye momenter ved handlingen av betydning for grovhetsvurderingen: bokstav d om handlingen "er begått mot et barn under 18 år" og bokstav e om handlingen "er begått av flere i fellesskap". Formålet er også her å gjøre bestemmelsen bedre tilpasset saker om æresvold.

Listen over momenter som kan vektlegges i straffeloven § 283 er ikke uttømmende. Små barn vil allerede være omfattet av bestemmelsens bokstav c som omhandler en "forsvarsløs person". Hvor grensene går for når dette alternativet kommer til anvendelse, kan være noe uklart. At det kan være behov for et skjerpet ansvar for mishandling også av større av barn, vil blant annet være i tråd med føringer i Prop. 97 L (2009-2010) punkt 6.2.2.2 der det er pekt på det særskilte skadepotensialet for barn som er utsatt for mishandling i nære relasjoner. Riksadvokaten kan således støtte forslaget til ny bokstav d.

At det etter utkastet til ny bokstav e også skal ses hen til om mishandlingen "er begått av flere i fellesskap" er av utvalget begrunnet med at dette ofte vil være tilfelle i saker om æresvold. Den tidligere bestemmelsen om vold i nære relasjoner henviste til straffeloven 1902 § 232 og samtlige momenter som kunne gjøre et voldslovbrudd grovt, herunder at handlingen var begått av flere i fellesskap. Dersom lovgiver mener det igjen er nødvendig at dette er presisert i straffeloven § 283, har ikke riksadvokaten innvendinger til det, så fremt dette ikke begrenses til saker om æresvold. Ettersom samme uttrykk også benyttes i straffeloven § 77, bemerkes at det kan være pedagogisk om det i særmerknader til bestemmelsen minnes om at momentet ikke kan brukes på nytt i en vurdering under den bestemmelsen.

Riksadvokaten er for øvrig enig med utvalget i at æresmotiv ikke bør tas inn som et særlig moment ved vurderingen av om mishandlingen er grov.

2.4 Æresmotiv som straffskjerpene moment – kapittel 10

I utredningen kapittel 10 har utvalget foreslått at æresmotiv skal regnes som et generelt straffskjerpene moment og at det skal inntas i straffeloven § 77 ny bokstav m.

Utvalget viser til at æresmotiv er tillagt vekt i straffskjerpene retning i nyere rettspraksis og den sentrale dommen er her HR-2019-440 A, jf. utredningen s. 168. Kriminalpolitisk er det selvsagt uansett ikke avgjørende hvorvidt æresmotiv i seg selv har vært ansett straffskjerpene i rettspraksis. Riksadvokaten bemerker likevel for ordens skyld at det kan stilles spørsmål ved om det kan sluttet fra denne høyesterettsdommen at æresmotiv helt generelt skal anses straffskjerpene for alle typer lovbrudd. Dommen gjelder trusler, og det er klart at æresmotivet bak truslene i seg selv gjorde truslene særlig skremmende, langvarige og reelle for fornærmede, jf. avgjørelsens avsnitt 45.

Det er ikke opplagt hvilke kriterier som bør legges til grunn for vurderingen av hvilke motiver som skal anses straffskjerpene. Dersom man vektlegger risiko for alvorlige lovbrudd, kan det konstateres at sjalusi, krangel og rus langt hyppigere er motiv/årsak ved partnerdrap og i partnervoldssaker enn det ære er.⁴ Kripos fant 24 æresdrap av alle drap i Norge mellom 2000 og 2022, det vil si omtrent ett æresdrap per år eller 3,8 % av drapene.⁵ Æresmotiv kan formentlig heller ikke i alle tilfeller avgrenses skarpt mot tilgrensende motiver, som sjalusi.

Riksadvokaten antar at de ovennevnte motforestillingerne ikke i avgjørende grad taler mot utvalgets forslag. Gjennomgående vil konstatering av æresmotiv neppe by på vanskeligheter som står i en vesentlig annen stilling enn utfordringer knyttet til vurderingen av andre straffskjerpene momenter. Æresmotivert kriminalitet er videre utvilsomt et alvorlig samfunnsproblem, og riksadvokaten antar at det er en utbredt oppfatning at slike straffbare handlinger er særlig støtende. På denne bakgrunn har ikke riksadvokaten avgjørende innvendinger til utvalgets forslag om å lovfeste æresmotiv som et straffskjerpene moment i straffeloven § 77 ny bokstav m.

2.5 Æreskontroll på tvers av landegrenser – kapittel 11

Utvalget foreslår ikke endringer i straffeloven § 79 om organisert kriminalitet og det er ikke behov for å kommentere utvalgets drøftelser på dette punktet.

Utvalgets forslag om å utvide straffeloven § 5 første ledd nr. 9, er berørt ulike steder i utredningen, herunder i kapittel 11, men ettersom utvalgets vurderinger knyttet til denne problematikken først og fremst er tatt inn i kapittel 14, er merknadene til dette gjengitt i punkt 2.8 nedenfor.

2.6 Tvangsekteskap og barneekteskap – kapittel 12

I dette kapittelet drøfter utvalget behovet for endringer i gjeldende regelverk om tvangsekteskap, straffeloven § 253. Ettersom reglene om barneekteskap er nært knyttet til reglene om tvangsekteskap, vurderer utvalget også om straffeloven § 262 annet ledd om barneekteskap gir et tilstrekkelig godt rettsvern for de utsatte.

Riksadvokaten tiltrer for det første utvalgets forslag om *ikke* å utvide anvendelsesområdet til straffeloven § 253 til å omfatte tvang til å forbli i et ekteskap.

Riksadvokaten støtter også utvalgets forslag om å skille ut barneekteskap fra § 262 (brudd på ekteskapsloven mv.) og regulere dette i en ny bestemmelse inntatt i straffeloven § 253 a.

Riksadvokaten tiltrer imidlertid ikke utvalgets forslag om å kriminalisere det å *leve i* et ekteskap eller en ekteskapslignende forbindelse med barn. Et slik forslag bør i tilfelle utredes ytterligere. Riksadvokaten er i tvil om det foreligger tilstrekkelig tungtveiende grunner for å

⁴ Jf. for eksempel NOU 2020:17 Varslede drap? pkt. 4.2.2: "*Sjalusi var, ifølge Vatnar mfl., det vanligste motivet for drapet i perioden 1990-2012. Fotnote: "Gjerningspersonen hadde også «vist sjalusi» overfor offeret før drapet i 59 prosent av sakene, se Vatnar (2015a) s. 114." Se også Kripos drapsoversikter med motiv fram til og med året 2016.*

⁵ [Æresdrap i Norge 2000-2022](#) s. 24 Kripos (2024). Riktignok var Kripos sin definisjon av æresdrap her begrenset til æresdrap med et bifallende publikum, se s. 8.

gjøre forholdet straffbart. Bestemmelsen synes også lite praktisk. Straffbare handlinger som begås i ekteskapet, vil fanges opp av andre bestemmelser. Forslaget vil også innebære vanskelige grensdragninger mellom lovlige samboerforhold og ekteskapslignende forbindelser, særlig for aldersgruppen 16 til 18 år.

Riksadvokaten er også noe skeptisk til utvalgets forslag om at *personkretsen* som omfattes av straffebestemmelsen, utvides. Det synes i utgangspunktet mer nærliggende at foreldre og andre (vigsler) som aktivt bidrar til ekteskapsinngåelsen, straffes for medvirkning, slik tilfellet er i dag.

Riksadvokaten kan ikke se at utvalget har argumentert overbevisende for sitt forslag om å utvide anvendelsesområdet til å omfatte ekteskap for *barn mellom 16 og 18 år*. Forslaget innebærer en nykriminalisering ved at slike ekteskap blir kriminalisert uavhengig av om vedkommende er tvunget inn i ekteskapet. Tilsvarende utvidelse har vært vurdert tidligere, men ble da ikke foreslått av departementet, under henvisning til behov for en nærmere vurdering, jf. Prop.66.L (2019-2020) siste avsnitt under punkt 4.7.

Utvalget har blant annet uttalt følgende som begrunnelse for sitt forslag (s. 189):

"Siden barn under 18 år ikke har samtykkekompetanse til å inngå ekteskap, og siden slike ekteskap allerede etter gjeldende rett bør anses som tvangsekteskap, vil nykriminaliseringen etter utvalgets vurdering være begrenset."

Riksadvokaten er noe tvilende til det utvalget her synes å forutsette om gjeldende rett. Det bør tas hensyn til at barneekteskap, slik verden ser ut i dag, synes mest aktuelt i miljøer med tilknytning til andre land og kulturer. Selve inngåelsen av ekteskapet vil ofte finne sted i utlandet – der ekteskap med barn under 18 år ikke sjelden anerkjennes av myndigheter og trossamfunn. For eksempel er minstealder for ekteskap i Pakistan 16 år for piker. Også i en del europeiske land åpner lovgivningen for ekteskap fra 16 års alder dersom det er gitt samtykke fra landets myndigheter og/eller foreldrene. Dette var også rettstilstanden i Norge frem til 1. januar 2023, og selv etter gjeldende rett kan ekteskap med mindreårig inngått i utlandet anerkjennes av statsforvalteren etter begjæring fra begge parter dersom "sterke grunner" taler for det, jf. ekteskapsloven § 18 a annet ledd i.f. Det kan reises spørsmål om det vil kunne utgjøre et inngrep i EMK art. 8 og art. 12 å vedta en straffetrussel mot foreldre som bidrar til inngåelsen av et ekteskap som involverer en ungdom og en ung voksen, f.eks. en 17-åring og en 22-åring som planlegger å leve sammen, når handlingene var lovlige etter gjerningsstedets lovgivning. Dette fortjener i tilfelle en nærmere vurdering ved departementets eventuelle videre behandling av forslaget. Innhugget Norge i så fall ville gjøre i andre lands myndighetsutøvelse på eget territorium (altså landene som aksepterer ekteskap fra 16 år), kan også ha betydning for om unntaket fra dobbel straffbarhet etter § 5 første ledd nr. 4 kan opprettholdes betingelsesløst.

Forslaget vil videre kunne innebære vanskelige grensdragninger mellom lovlige samboerskap i den aktuelle aldersgruppen og ulovlige ekteskapslignende forbindelser. Riksadvokaten slutter

seg for øvrig til synspunktene om dette i høringsuttalelsen inngitt av Nordland, Troms og Finnmark og Trøndelag statsadvokatembeter.

Til forslaget om å heve strafferammen fra 3 til 6 år, bemerker riksadvokaten at mye kan tale for at det er riktig med en differensiering av strafferammen mellom tvangsekteskap og barneekteskap, slik dagens bestemmelser legger opp til. Vi er ikke kjent med tilfeller der dagens strafferamme for barneekteskap har vært en utfordring, heller ikke fra i våre naboland. Det er ikke en nødvendig forutsetning for bruk av bestemmelsen om barneekteskap at det er brukt tvang mv. for å få barnet inn i ekteskapet. Alvorlige tilfeller av tvangsekteskap vil etter vårt skjønn gjennomgående være en klart mer alvorlig krenkelse av fornærmede enn et barneekteskap der det ikke har forekommet tvang. Dersom den iboende risikoen som ligger i et barneekteskap for seksuelle overgrep, vold og tvang faktisk materialiserer seg, vil det være snakk om separate straffbare forhold som kan bli vurdert etter bestemmelser i seksuallovbruddkapitlet eller mishandling i nære relasjoner, som i seg selv bærer en høyere straff enn selve barneekteskapet.

En eventuell strafferamme for barneekteskap med barn mellom 16 og 18 år må nødvendigvis bli lavere. Det inngrepet i barnets autonomi og personlige utvikling som barneekteskap utgjør (også når barnet der og da samtykker til det), blir mindre betydelig i takt med at barnet blir eldre, og barnets eget syn bør tillegges mer vekt i takt med barnets modenhet. Dette har FNs barnekomite pekt på i general comment nr. 18, med omtale av muligheten for at barn over 16 år i særlige tilfeller kan gis tillatelse til å inngå ekteskap. Om en skal kriminalisere barneekteskap over 16 år, bør det vurderes om en strafferamme på fengsel inntil 1 eller 2 år kan være tilstrekkelig. Til sammenligning er strafferammen 2 år for kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige, jf. § 309. Etter utvalgets forslag ville man altså få følgende rettstilstand: En seksuell relasjon med en 17-åring er ikke ulovlig i seg selv, men relasjonen blir straffbar om man går for langt i å formalisere et parforhold. Dersom man gjennomfører en seremoni med 17-åringen som etablerer et ekteskapslignende forhold – f.eks. etter initiativ fra 17-åringen selv – så skal dette rammes av en tre ganger så høy strafferamme som om man hadde utnyttet 17-åringen seksuelt mot betaling.

Riksadvokaten bemerker for øvrig at handlingsalternativet "tillater" i forslaget til ny § 253 a ikke så godt fanger opp de aktive handlingene som utvalget har ønsket å knytte straffetrusselen til, herunder å bidra til ekteskapsinngåelsen ved praktisk og økonomisk organisering.

Riksadvokaten er noe skeptisk til utvalgets forslag om at ny bestemmelse i § 253 a skal ramme foreldres passivitet. Riksadvokaten mener straffbar passivitet bør beholdes de tilfeller hvor unnlåtelsen av å handle medfører at barnet blir utsatt for en (mer) alvorlig integritetskretnkelse, som alvorlig vold, seksuelle overgrep eller død, slik rettspraksis har utviklet seg for passiv medvirkning til grov mishandling i nære relasjoner, jf. HR-2019-2205-A med videre henvisninger. Rettspraksis om passiv medvirkning tydeliggjør også utfordringen ved å definere hvor mye som skal til for at den som har omsorgen for et barn kan fri seg fra straffansvar for passivitet. Utvalgets eksempler på passivitet er å la være å gripe inn eller ikke forsøke å forhindre ekteskapet når en forelder får kjennskap til planlegging av ekteskap for

barnet. Det synes noe uklart hva utvalget mener skal være tilstrekkelig for å unngå straff i en slik situasjon og hvordan grensen for straffansvar skal trekkes.

Riksadvokaten støtter utvalgets forslag om å videreføre straffeloven § 262 annet ledd tredje punktum om at den som var uvitende om fornærmedes alder likevel kan straffes hvis vedkommende på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet. En er også enig i utvalgets forslag om unntak for straffansvar dersom ektefellene er jevnbyrdige i alder og utvikling mv., jf. forslaget femte ledd. Vi kan imidlertid ikke se at det er drøftet eller begrunnet hvorfor straffrihetsgrunnen ikke skal gjelde for handlinger beskrevet i tredje ledd.

2.7 Tvangsekteskap som menneskehandel – kapittel 13

I utredningens kapittel 13 vurderer utvalget om tvangsekteskap og barneekteskap under gitte omstendigheter skal kunne anes som menneskehandel etter straffeloven § 257.

Riksadvokaten tiltrer forslaget om å utvide anvendelsesområdet for straffeloven § 257 ved å innta tvangs- og barneekteskap i oppstillingen av særskilte utnyttelsesformer som kan utgjøre menneskehandel, og slutter seg til utvalgets begrunnelser for dette.

Rent prinsipielt kan en ikke se at det at det skulle være spesielle tungtveiende grunner som taler mot en slik utvidelse av bestemmelsen om menneskehandel. EUs direktiv om menneskehandel (2011/36/EU) er ved tilleggsdirektiv 2024/171/EU 13. juni 2024 utvidet til å omfatte bl.a. tvangsekteskap som utnyttelsesformål. Hensynet til europeisk rettslikhet på menneskehandelfeltet, hvor menneskehandel utgjør et globalt fenomen og en grenseoverskridende kriminalitetsutfordring, tilsier at den norske menneskehandelbestemmelsen bør ha tilsvarende nedslagsfelt.

Behovet for å kriminalisere et slikt utnyttelseselementet som straffeloven § 257 tar sikte på å ramme, gjør seg klart gjeldende også ved tvangsekteskap. Straffansvaret vil rekke lenger enn medvirkningsansvaret for overtredelse av §§ 253 og 253 a idet forberedelseshandlinger som rekruttering, transport og mottak av en fornærmet med sikte på inngåelse av slike ekteskap vil utgjøre fullbyrdet overtredelse av straffeloven § 257.

Riksadvokaten støtter en revisjon av straffeloven § 257 i sin helhet slik Christoffersen og Rui tar til orde for i sin særmerknad. Et eventuelt slikt senere lovarbeid er etter riksadvokatens syn ikke til hinder for at de foreslåtte utnyttelsesformene inntas i straffeloven § 257 nå, under henvisning til begrunnelsen for dette.

2.8 Straff ved skadelig utenlandsopphold – kapittel 14

I kapittel 14 drøfter utvalget behovet for et styrket rettsvernet for barn og unge som er ufrivillig etterlatt i utlandet.

Riksadvokaten kan ikke tiltre utvalgets forslag til ny § 269 om skadelig utenlandsopphold. Forslaget fremstår utilstrekkelig utredet både når det gjelder utforming av bestemmelsen og

konsekvensene av å innføre et slikt straffebud. Som påpekt av Oslo statsadvokatembeter er det et paradoks at det foreslåtte straffebudet har høyere strafferamme enn enkelte av straffebestemmelsene (straffeloven § 263, § 266 og § 271) som straffebudet viser til. Riksadvokaten er for øvrig i hovedsak enig med synspunktene som er fremmet i høringssvaret til Oslo, Nordland, Troms og Finnmark og Trøndelag statsadvokatembeter og nøyer seg derfor med å henvise til disse.

I punkt 14.5.1 drøfter utvalget om straffeloven §§ 282 om mishandling i nære relasjoner og 254 om frihetsberøvelse bør inkluderes i straffeloven § 5. Et forslag om at disse straffebestemmelsene unntas fra kravet om dobbel straffbarhet har tidligere vært på høring, jf. høringsnotat 27. august 2020, og er for tiden under behandling i Justis- og beredskapsdepartementet. Riksadvokaten uttalte seg i høringsrunden ved høringssvar 27. oktober 2020, og har ikke ytterligere synspunkter nå.

2.9 Kjønnsslemlestelse – kapittel 15

I utredningens kapittel 15 drøfter utvalget behovet for et styrket rettsvern for de som er utsatt for kjønnsslemlestelse, jf. straffeloven §§ 284 og 285. Utvalget ser ingen grunn til å endre bestemmelsene eller heve strafferammen i disse bestemmelsen.

Riksadvokaten er enig i denne vurderingen.

2.10 Avvergingsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt – kapittel 35

I kapittel 35 vurderer utvalget om det er behov for regelverksendringer for å tydeliggjøre hvilke forhold som utløser avvergingsplikt etter straffeloven § 196. Omsorgsunndragelse etter straffeloven § 261, samt de nye bestemmelsene om skadelig utenlandsopphold og barneekteskap, er foreslått inkludert i bestemmelsen.

Riksadvokaten støtter i utgangspunktet utvalgets forslag. Slik den nye bestemmelsen i § 269 om skadelig utenlandsopphold er utformet, er det imidlertid vanskelig å vurdere om denne bestemmelsen bør omfattes av avvergingsplikten eller ikke. Riksadvokaten er for øvrig av den oppfatning at det er behov for en fullstendig revisjon av straffeloven § 196.

3 Andre forslag til endringer

3.1 Foreldelse

Utvalget har foreslått at foreldelsesfristen for overtredelser av straffeloven § 253 a og § 269 først skal begynne å løpe når den fornærmede fyller 18 år, jf. forslag til tilføyelse i straffeloven § 87 første ledd annet punktum.

Riksadvokaten er enig i at § 253 a om barneekteskap bør gis utsatt foreldelse som foreslått.

Som det fremgår ovenfor i punkt 2.8 støtter en ikke forslaget til en ny § 269 om skadelig utenlandsopphold. Dersom en slik bestemmelse vedtas, er riksadvokaten uansett ikke overbevist om at den gjennomgående vil ramme handlinger av en karakter som er

sammenlignbare med slike lovbrudd som er angitt i straffeloven § 87 første ledd annet punktum.

3.2 Tilrettelagt avhør og bistandsadvokat

Utvalget har foreslått at straffeprosessloven § 239 endres slik at tilrettelagt avhør alltid skal benyttes ved avhør av vitner under 16 år mv. i saker om skadelig utenlandsopphold, tvangsekteskap og barneekteskap. Riksadvokaten gir sin tilslutning til forslaget og kan i det alt vesentligste tiltre utvalgets begrunnelse – forutsatt at bestemmelsene blir vedtatt.

Også forslagene til tilføyelser i straffeprosessloven § 107 a om bistandsadvokat tiltres.

Runar Torgersen
førstestatsadvokat

Mona Dorteia Ransedokken
konstituert statsadvokat

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur